

ŠTÚDIE

DUCHOVNÍ SLUŽBA V ČS. LETECKÝCH JEDNOTKÁCH VE VELKÉ BRITÁNII ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

OLDŘICH PEJS

PEJS, O: Czechoslovakian Air Personnel RAF and Chaplaincy in Great Britain during the Second World War. *Vojenská história*, 7, 1, 2003, pp 3 – 14, Bratislava.

In this study the author depicts the arrival of the Czechoslovakian pilots to the Great Britain after the fall of France in the time of World War II up to their victorious return to free motherland. In the conclusion he concerns himself with the issue of re-establishment of chaplaincy in the after war Czechoslovakian army (1946 – 1947). The author deals with the problems connected with the establishment and activity of the chaplaincy within Czechoslovakian air units in the Great Britain. Apart from the organisation of the chaplaincy within Czechoslovakian air units deployed in RAF (Royal Armed Forces) itself he outlines the problems of the Slovak monks of School Brothers Congregation (Kongregácia Školských bratov) who worked in North-African and Near East ecclesiastical schools or training institutions before joining the Czechoslovakian foreign army. Some of them finally absolved strenuous air training and after completing it they were assigned to the fight air units (e.g. M. Kubina, A. Lopúch).

Military history. The Great Britain. World War II. Czechoslovakian pilots and chaplains in RAF (Royal Armed Forces).

Po kapitulaci Francie v červnu 1940 evakuovala ze země většina příslušníků čs. zahraničního letectva. Do poloviny srpna se ve Velké Británii soustředily 932 osoby leteckého personálu.¹ Do konce roku 1940 stoupl tento počet na 1 287 mužů.² Po prověrce britskými zpravodajskými orgány přicházeli čs. letci na jednotlivé základny britského královského letectva (RAF), kde se začaly formovat čs. stíhací a bombardovací perutě a kde probíhal intenzivní výcvik jednotlivců a osádek. Byla zahájena čs.-britská jednání o budoucím statutu čs. leteckých jednotek, aby jejich činnost na britském nebi dostala pevnou právní a organizační základnu. Do doby, než se definitivně rozhodlo, že čs. letectvo bude fakticky vyřazeno z pravomoci čs. vojenských orgánů a jeho příslušníci se stanou součástí Royal Air Force Voluntary Reserve (RAF VR), vznikla 1. 7. 1940 v táboře Innsworth Lane (hrabství Gloucestershire) čs. letecká jednotka pod prozatímním názvem Czechoslovak Air Force (CAF), které velel pplk. gšt. Vítězslav Rosík. Zde se čs. letci poprvé setkali s anglikánskými a římskokatolický-

¹RAJLICH, J.: Na nebi sladké Francie. Válečný deník československých letců ve službách francouzského letectva 1939 – 1945. Praha : Ares, 1998, část 2., s. 127.

²RAJLICH, J.: Na nebi hrdého Albionu. Válečný deník československých letců ve službách britského letectva 1940 – 1945. Praha : Ares, 1999, část 1., s. 23.

mi bohoslužbami, konanými v games rooms NAAFI jednotlivých letek, na něž byli velitelé skupin povinni určit delegaci čs. vojáků.³

Velké změny nastaly 12. 7. 1940, kdy vznikl Inspektorát československého letectva (Czechoslovak Inspectorate General), který zajišťoval vnitřní záležitosti čs. letectva ve Velké Británii. Zároveň na letecké základně Cosford u Wolverhamptonu bylo postaveno Náhradní těleso čs. letectva (Czechoslovak Depot) pro dosud nezařazené čs. letce.⁴ Základna Cosford představovala velký vojenský tábor, kde se nacházel větší počet církevních zařízení, v nichž kromě římskokatolických probíhaly rovněž bohoslužby anglosaských církevních denominací (Church of England, Presbyterian, Methodist & United Board Service aj.). Bohoslužeb se musela povinně účastnit každou neděli vždy jedna perut' (wing). Povinný nástup na tzv. church parade působil na čs. vojáky jako starobylá ceremonie, pro Velkou Británii typická. Za zvuků hudby vpochodovaly jednotky na nástupiště čelem ke stožáru vlajky. Důstojníci přicházeli po jedné straně nástupiště ve dvojicích nebo trojicích, aby se následně zařadili před své jednotky. Po vztyčení vlajky a přečtení ranní modlitby následovala přehlídka a rozhodnutí k návštěvě bohoslužeb. Tato ceremonie se týkala rovněž CAF.⁵ Na výslovné přání velitele tábora se čs. vojáci zúčastnili church parade a bohoslužeb v neděli 28. 7. 1940 jednou perutí o třech letkách a skupinou nezařazených důstojníků, přičemž I. perut' dodala 170 mužů a II. (bombardovací) perut' 100 mužů.⁶ Bohoslužby se vzhledem k neznalosti angličtiny ze strany čs. vojáků odbyvaly ve francouzštině.⁷ Situace se se železnou pravidelností opakovala i v dalších týdnech. Účast na samotných bohoslužbách však byla dobrovolná. Povinně se pouze vysílaly delegace čs. vojáků vedené důstojníkem.⁸ Válečný deník zaznamenává: „Vycházíme dobře s představiteli všech církví.“⁹

První bohoslužby sloužené českým duchovním se v Cosfordu konaly na svátek sv. Václava v sobotu 28. 9. 1940, kdy povinně nastoupili všichni příslušníci náhradního tělesa (čs. depot) a v sevřeném tvaru po četách odpochoďovali do katolického kostela. Bohoslužby sloužil ppor. duch. V. Špaček od čs. brigády.¹⁰ Špaček po svém návratu z Cosfordu informoval MNO o požadavku čs. letců na vlastního katolického duchovního.¹¹ O přidělení vojenských du-

³Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (dále jen VÚA – VHA), f. ČsL-VB, 1777/AI/1/312, Velitelství čs. let. jednotky, Rozkaz, č. 5, čl. 6 a č. 9, čl. 6 a čl. 7. – Čs. leteckou jednotku tvořily zpočátku velitelství s přidělenou osobní evidenční kancelář a dvě skupiny – I. skupina výkonných letců pod velením mjr. let. Jána Ambruše a 2. skupina technického a pomocného personálu pod velením škpt. let. Josefa Kleissla. Navy, Army and Airforce Institute (NAAFI) – organizace pro oddych v britské armádě.

⁴Od 12. 7. 1940 se I. (letecká) skupina skládala ze dvou podskupin – I. (důstojnická) podskupina s četou důstojníků pro bombardovací letku a četou nezařazených důstojníků a II. podskupina (mužstvo) s četou pilotů jako druhé zálohy stíhací letky, četou mužstva určeného pro polní letky a četou ostatního mužstva. Zástupcem pplk. Rosíka se stal pplk. let. Karel Mareš (krycí jméno Karel Toman).

⁵Od 18. 7. 1940 působila CAF v Cosfordu v sestavě I. perut' pod velením pplk. let. Václava Lišky, kterou tvořili nezařazení důstojníci a mužstvo a II. perut' pod velením pplk. let. Karla Mareše-Tomana, kterou tvořili důstojníci a mužstvo zařazené do bombardovací perutě. Velitele CAF pplk. Rosíka nahradil 23. 7. 1940 plk. let. Josef Berounský.

⁶„Neděle 28. července 1940 začíná nástupem, je slavnostní přehlídka všech příslušníků a potom celá naše skupina odchází do kostela. Angličané na to zde velmi dbají a na každého, kdo nejde v neděli do kostela, se dívají jako na komunistu,“ poznamenal si do deníku budoucí příslušník 145. stíhací perutě RAF Jiří Macháček. Srov. BENEŠ, L.: Nedokončený deník československého stíhače RAF. Olomouc : Votobia, 1997, s. 87.

⁷VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1777/AI/1/312, Velitelství čs. let. jednotky, Rozkaz, č. 21, čl. 7; dále f. ČsL-VB, 1798/BI/1/314, Válečný deník RAF Czechoslovak Depot Cosford (dále Válečný deník), 62/1940, záznam 28. 7. 1940. Po odchodu bombardovací perutě tvořily CAF Cosford od 29. 7. 1940 kromě velitelství náhradní perut' pod velením pplk. let. Václava Lišky a záloha bombardovací perutě pod velením škpt. let. Emila Bušiny.

⁸Napr. v neděli 4. 8. 1940 se římskokatolických i anglikánských bohoslužeb účastnila delegace vždy po 15 příslušnicích náhradní perutě a 10 příslušnicích zálohy bombardovací perutě. VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1777/AI/1/312, Velitelství čs. let. jednotky, Rozkaz, č. 25, čl. 4.

⁹VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1798/BI/1/314, Válečný deník, 62/1940, záznam 15. 8. 1940.

¹⁰VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1780/AI/1/312, Velitel čs. náhradního tělesa, Denní rozkaz, č. 28, čl. IV.

¹¹VÚA – VHA, f. NT-VB, k. 44, NT 2362/1940.

chovných k čs. leteckým jednotkám se však mohlo uvažovat až po podpisu čs.-britské dohody o čs. branné moci z 25. 10. 1940.

Mezi muži čs. leteckého personálu se nacházelo 64 % katolíků, 22 % evangelíků a příslušníků Církve československé, 2 % židů a 12 % osob bez vyznání.¹² Dosavadní přednosta čs. duchovní služby plk. duch. R. Zháněl, právě přeložený do poměru mimo činnou službu, zaslal 31. 10. 1940 Benešovi a dále MNO a MV memorandum, kde se mj. dotazoval, jak bude postaráno o katolickou duchovní správu u čs. letectva.¹³ Ve svém požadavku se mohl opřít o autoritu britského polního biskupa Jamese Deye. Zháněl se sice ministerské odpovědi dočkal, ale biskup Dey již ne, neboť Zhánělovy soukromé aktivity vyvolávaly nelibost čs. vojenských úředníků.¹⁴ Zháněl nepovažoval své přeložení do poměru mimo činnou službu zároveň za ztrátu příslušné vojenské církevní jurisdikce a za zády čs. vojenských orgánů se separátně stýkal nejen s britskými vojenskými a civilními církevními hodnostáři, ale rovněž s úředníky britských ministerstev, s nimiž projednával otázky spadající do pravomoci čs. činitelů. MNO jednalo s britskými vojenskými orgány o umístění jednoho katolického duchovního u čs. letectva. Nelibě se ho proto dotklo, když se Zhánělovým prostřednictvím dozvědělo, že si britské Ministerstvo letectví (Air Ministry) 18. 11. 1940 vyžádalo za katolického duchovního čs. vojáka v RAF voj. Františka Pouchlého, kterého Zháněl Britům sám navrhl.¹⁵ Nedosti na tom, o několik dní později bylo MNO informováno, že na Zhánělův podnět si Air Ministry přeje ještě jednoho katolického duchovního. Tentokrát Zháněl navrhl voj. Františka Petruželu.¹⁶ MNO odmítlo se Zhánělem o takto podávaných návrzích jednat. Musíme si uvědomit, že Zhánělova iniciativa přicházela ve chvíli, kdy se vedly skryté i veřejné kompetenční spory mezi MNO a Inspektorátem čs. letectva o to, na kterém úřadu bude spočívat veškerá vnitřní odpovědnost za čs. letectvo. Inspektorát usiloval o rovnocenné postavení s MNO jako samostatné „ministerstvo letectví“. Zhánělova korespondence, v níž své kroky, které podnikal vůči Air Ministry, dával MNO pouze na vědomí, příznivé atmosféře v tak citlivé otázce nepřispívala.

Zháněl se však svého záměru vyzvednout duchovenské osoby katolického vyznání z řad mužstva na důstojnická místa vojenských duchovních nevzdal.¹⁷ Koncem listopadu 1940 oznámilo Air Ministry, že u čs. perutí budou obsazena dvě místa vojenských duchovních, a to

¹²VÚA – VHA, f. MNO-L, 26/14/9, MNO 2610/II/1. odd. 1940. Bývalý palubní střelec Richard Husmann vzpomíná: „Dostáváme také dvě identifikační známky na zavěšení na krk. Někdo si z vlastní iniciativy pořizuje i ozdobnou na ruku, jako náramek.

Na každé je šestimístné číslo, u čs. letců obvykle s trojčíslím 787, aby nás v případě potřeby poznali, a také zkratka církve, k pohřbu musí být povolán správný kaplan.

Jestliže náš letec byl čs. vojenskými úřady uznán za státní i národnostně spolehlivého, měli Britové dvě podmínky. Aby dotyčný byl věřící a složil přísahu králi.

Podmínku první bylo možné obejít a bezvěrci, kterých byly desítky (já k nim patřil také), se jednoduše prohlásili členy Církve československé (my Češi si vždycky dovedeme poradit).

Na nehořlavý štítek se potom vyrazilo poněkud záhadné C-o-C, což znamenalo Church of Czechoslovakia. K pohřbu na území Anglie byl pak povolán příslušný kněz.“ Srov. JÁNSKÝ, F.: Vzpomínky nebeského jezdce. Zprac. J. Drebot. Praha : Sdružení MAC, 1999, s. 25.

¹³VÚA – VHA, f. MNO-L, 26/15/9, MNO 2817/II/1. odd. 1940.

¹⁴VÚA – VHA, f. MNO-L, 26/14/9, MNO 2770/II/1. odd. 1940.

¹⁵„Dozajista je pro Vaše oddělení velmi čestným, když její vojini jsou povoláni britskými nejvyššími úřady k funkcím tak důležitým,“ uváděl Zháněl, když požadoval Pouchlého uvolnění a odeslání k RAF. MNO kontrovalo poděkováním za Zhánělovu zprávu, „není třeba, abyste se obtěžoval v tak vysokém věku zbytečně. Věc byla by stejně vyřízena bez zdržení ihned, jakmile dojde příslušný spis od britských úřadů.“ VÚA – VHA, f. MNO-L, 26/18/10, MNO 3465/II/1. odd. 1940.

¹⁶VÚA – VHA, f. MNO-L, 26/19/11, MNO 3746/II/1. odd. 1940; dále f. 20-1-19, VKPR, Zprávy ze 4. prosince 1940.

¹⁷Zháněl informoval MNO, že se 10. 12. 1940 v Air Ministry seznámil s přípisem biskupa Deye, kterým byl Pouchlý jmenován Catholic Chaplain of Air Force. MNO mu vzápětí sdělilo, že „Pouchlý dostal před 3 týdny přímo z RAF dotazník o vstupu do RAF. Šetřením bylo zjištěno, že dotazník nevyplnil a dosud nevrátil a bylo mu to nyní znovu nařízeno. Na tuto okolnost nemohlo mít MNO vliv, ješto o zasláném dotazníku se dozvědělo až nyní.“ VÚA – VHA, f. MNO-L, 28/1/13, MNO 36/Dův. II/1. odd. 1941.

katolického a evangelického (československého) vyznání.¹⁸ Pozornost se soustředila na Karla Vítězslava Víta, vojenského duchovního Církve československé. Již 1. 10. 1940 velitel 1. čs. brigády gen. Neumann-Miroslav předložil MNO návrh, aby bylo Vítovo postavení vhodným způsobem řešeno, neboť pro něho není u brigády volné systemizované místo.¹⁹ Sám navrhl dvě východiska, a to buď zvýšení systemizace o jedno místo vojenského duchovního u brigády, nebo zařazení vojenského duchovního u náhradního tělesa čs. letectva. Gen. Neumann-Miroslav vcelku logicky preferoval navýšení systemizace u brigády (takové systemizované místo přijde vždy vhod) s tím, že přidělený vojenský duchovní by dojížděl k čs. leteckým jednotkám.

Na MNO myšlenka s místem vojenského duchovního československého vyznání u čs. letectva nezapadla. Proto MNO navrhlo Air Ministry dva duchovní, voj. F. Pouchlého a právě ppor. K. Víta. Oficiálně byl Vít přemístěn od brigádní zdravotní ambulance, kde působil jako osvětový důstojník, k čs. letectvu 21. 1. 1941.²⁰ Pouchlý od 2. pěšího praporu 31. 1. 1941.²¹ Ten se měl hlásit na letecké základně RAF East Wretham u Honingtonu (hrabství Norfolk).²² Odtud operovala 311. čs. bombardovací peruť RAF (No. 311 Czechoslovak Bomber Squadron RAF).²³ Pouchlý vystupoval jako vzdělaný společník vysoké morální úrovně. Vyznačoval se dobrosrdečností a svědomitostí. „Náš pan farář“, říkali Pouchlému příslušníci perute.²⁴ Pouchlý obdržel britskou hodnost Squadron Leader a funkci Padre.²⁵ Působil rovněž jako výchovný důstojník a zastupoval výbor pro řízení s pozůstalostmi.²⁶ Naplnilo se tak vroucí přání úředníků MNO, že vzájemná korespondence se Zhánělem s definitivní platností skončí.²⁷

Vít prošel přijímacím řízením v Londýně a byl 6. 2. 1941 formálně přemístěn k čs. depotu na letecké základně RAF ve Wilmslow (hrabství Cheshire).²⁸ První čs. evangelické bohoslužby byly slouženy v neděli 2. 3. 1941 na učebně č. 1.²⁹ Vít zůstal formálně zadělen u čs. de-

¹⁸VÚA – VHA, f. 20-1-19, VKPR, Zprávy za den 30. listopadu, 1. a 2. prosince 1940.

¹⁹VÚA – VHA, f. MNO-L, 26/15/9, MNO 2844/II/1. odd. 1940.

²⁰VÚA – VHA, f. NT-VB, k. 6, Denní rozkaz, 1941, č. 27, čl. 2; dále f. NT-VB, k. 22, Kmenový rozkaz, 1941, č. 3, čl. 4; rovněž f. SOB-VB, 214/7/3/1/153, Brigádní rozkaz, 1941, č. 147, čl. 2.

²¹František Basil Pouchlý, nar. 1913, česká národnost, vyznání římskokatolické, kapucín. Studoval filozofii v Eisdenu na belgicko-nizozemském pomezí a teologii na řádovém učilišti v Olomouci. V říjnu 1939 odjel studovat do Říma, kde se na tamním francouzském konzulátu dal k dispozici čs. odboji. Do Francie přicestoval v květnu 1940 krátce před uzavřením francouzsko-italské hranice. V zahraničí čs. armádě prezentován 11. 6. 1940 a vtělen do 3. p. pl. v Agde. Do Velké Británie připlul na lodi Mohamed-Ali-el-Kebir a byl vtělen do 2. pěšího pluku 1. čs. divize.

²²VÚA – VHA, f. NT-VB, k. 6, Denní rozkaz, 1941, č. 25, čl. 1; dále f. NT-VB, k. 22, Kmenový rozkaz, 1941, č. 3, čl. 4; rovněž f. SOB-VB, 214/7/3/1/153, Brigádní rozkaz, 1941, č. 145, čl. 1.

²³PAJER, M.: Ve stínu slávy. [Cheb] : Svět křidel, 1992, s. 22.

²⁴Kapucín 311. peruti. In: Rozlet, roč. 2, 1946, č. 5, s. 13; reprint In: Rozlet, 1991, č. 2, s. 12.

²⁵PAJER, M.: Křídla míří na Německo. Cheb : Svět křidel, 1994, s. 433; týž: PAJER, M.: Wellingtony nad Bis-kají. Cheb : Svět křidel, 1998, s. 359.

²⁶Pouchlý byl do čs. hodnosti podporučíka duchovní služby v záloze jmenován až 28. 10. 1941. K čs. depotu byl přemístěn 22. 10. 1942, ale zůstal služebně přidělen k 311. čs. bombardovací peruti RAF.

²⁷VÚA – VHA, f. MNO-L, 28/1/13, MNO 36/Dův. II/1. odd. 1941.

²⁸VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1798/BI/1/314, Čs. depot, Válečný deník, bez č. j., záznam 6. 2. 1941. Čs. depot se přemístil z Cosfordu do Wilmslow 19. 12. 1940.

²⁹VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1780/AI/1/312, Čs. depot, Rozkaz, 1941, č. 39 a č. 40. – Rozkazy hovoří o československých bohoslužbách, což by navozovalo dojem, že jde o bohoslužby Církve československé, které vykoná K. Vít. Ten však zřejmě do Wilmslow vůbec nedorazil a zůstal v Londýně. Stanislav Rejthar proto na Wilmslow vzpomíná takto: „V Anglii bylo zvykem, že vojenský dorost chodil v neděli do kostela na bohoslužby. Naši kluci nikam nechodili. Anglický velitel se podíval a ptal se, z jaké jsou církve. Naši kluci odpověděli, že jsou Čeští bratři. Velitel se otázel, zdali je to církev podobná baptistům, metodistům nebo adventistům? Kluci odpověděli: 'Ne, ne, to není ona, žádnou takovou tady nemáme,' a mnu-li si ruce, že žádná nepasuje. Za týden přišel velitel znovu: 'Boys. Je tady jeden farář vaší církve.' Přivedl faráře československé církve Bohouše Vančuru. Ten nám rozdál cyklostylovaný zpěvníček, a tak kluci museli narukovat. V březnu jsme měli první bohoslužby v české řeči.“ REJTHAR, S.: Dobří vojáci padli ... Ze vzpomínek válečného pilota. Praha : Nakl. Ostrov, 1999, s. 55. Vzpomínku S. Rejthara je nutné upřesnit. Bohumil Vančura nebyl farářem Církve československé, ale kazatelem Jednoty bratrské, která je ve světě známa jako Unitas Fratrum (nebo Moravian Church či Moravian Brethren). Před válkou působil v církevním sboru v Praze v Hálkově ulici. V Londýně pracoval na jednom z exilových čs. ministerstevch.

potu do poloviny března 1941 a poté byl odvelen na Inspektorát čs. letectva do Londýna. V rámci Inspektorátu byl zřízen 20. 3. 1941 zvláštní referát, kde se doplňoval dosavadní a pořizoval nový seznam hrobů čs. letců a podnikaly první kroky u britské Imperial War Graves Commission, aby mohly být řádně upraveny.³⁰ Tuto agendu obstarával Vít. Postupně zajišťoval veškerou evidenci ztrát, pozůstatostí, nemocnic a ozdravoven, sňatků a finančních podpor rodin, spolupracoval s Červeným křížem, věnoval se osvětové činnosti a vedl knihovnu. Jako přidělený důstojník I. (organizačního a osobního) oddělení Inspektorátu však zůstal kmenově zařazen u čs. depotu v britské hodnosti Squadron Leader a funkci Cultural and Welfare Officer.³¹ Po srpnové reorganizaci Inspektorátu mu v práci vypomáhal sgt. K. Burda.³²

Ve Wilmslow se objevil 25. 7. 1941 Antonín Veselý.³³ Přijel v britské uniformě v hodnosti Squadron Leader z letecké základny RAF Uxbridge a hlásil se jako katolický vojenský duchovní čs. letectva.³⁴ O dva dny později sloužil své první bohoslužby. Veselý vstoupil do britských řad v červenci 1941 bez souhlasu čs. orgánů. O dodatečné povolení ke vstupu do RAF VR požádal 20. 9. 1941.³⁵ Souhlas prezidenta Beneše obdržel 19. 11. 1941.³⁶ Jeho dodatečná žádost o přijetí do čs. armády byla zamítnuta z důvodu, že obešel kompetentní čs. úřady. Armáda nedostatek vojenských duchovních nepociťovala. Spíše naopak.³⁷ Veselý však u čs. depotu zůstal.³⁸ V nepravidelných intervalech objížděl letecké základny RAF, z nichž operovaly 310., 312. a 313. čs. stíhací perutě RAF. Po svém přeložení na leteckou základnu RAF v Croydonu 25. 6. 1942 se u čs. depotu objevoval sporadicky. Jeho služby nahradili britští duchovní.³⁹ Ve velšském St. Athan (hrabství South Glamorgan) se bohoslužby odbyvaly každou neděli v kaplích jednotlivých církví, povinný nástup čs. leteckého personálu na church parade byl dvakrát měsíčně a bohoslužby sloužené dojíždějícími čs. duchovními se ohlašovaly předem.⁴⁰ Příslušníci čs. perutí se však na jednotlivých leteckých základnách RAF pravidelně účastnili britských katolických mší nebo protestantských shromáždění.⁴¹

Mezi čs. letci bylo příslušníků židovského vyznání poskrovnu. Několik set jich sloužilo u pozemního personálu.⁴² Ti se mohli účastnit v blízkém Cardiffu každou neděli odpoledne židovských bohoslužeb v tamní synagoze na Windsor Place, které vedl rabín pro oblast jižního Walesu I. K. Cosgrove z velitelství v Carmarthenu.⁴³ Rabín Cosgrove zajížděl v úterý i do St. Athan, kde se příslušníci židovského vyznání shromažďovali v zapůjčeném Station Church of St. Michael ve vojenském táboře (Hutted Camp). Po přemístění čs. depotu do Cosfordu mohli dojíždět do Birminghamu za vrchním rabínem I. Brodisem v synagoze na Ellis-Bluncher

³⁰Britská vláda pověřila péči o válečné hroby vojenských osob spojeneckých armád po dobu války Imperial War Graves Commission. Do její pravomoci náležely rovněž válečné hroby čs. vojáků na území Velké Británie, které se opatrovaly dřevěným křížem označeným čs. vlajkou. VÚA – VHA, f. SOB-VB, 214/7/3/1/153, Brigádní rozkaz, 1941, č. 294, čl. 1741.

³¹VÚA – VHA, f. MNO-L, 28/17/19, MNO 2259/III/2. 1941; dále 28/19/20, MNO 2648/III/2. dův. 1941. Vít byl k Inspektorátu oficiálně odvelen 20. 3. 1941 a přeložen 7. 10. 1942.

³²VÚA – VHA, f. MNO-L, 28/13/18, MNO 1755/III/2. dův. 1941.

³³Antonín Veselý, nar. 1912, česká národnost, vyznání římskokatolické, jezuita. Studoval v zahraničí. Do Velké Británie přišel v roce 1941 z irského Dublinu a byl v Londýně vysvěcen na kněze. Po válce sloužil v RAF v okupovaném Německu.

³⁴VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1798/BI/1/314, Čs. depot, Válečný deník, 524/41, záznam 25. 7. 1941.

³⁵VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1834/CI-2b/1/319, Čs. depot, 55 dův. 41.

³⁶VÚA – VHA, f. VKPR-L, 26/4/1/4, č. j. 1052/41.

³⁷VÚA – VHA, f. MNO-L, 34/2/67, MNO 6120/III/1. odděl. 1943, MNO 6395/III/1. odděl. 1943.

³⁸VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1780/AI/1/312, Čs. depot, Rozkaz, 1941, č. 93.

³⁹Čs. depot se přemístil 14. 2. 1942 z Wilmslow do St. Athanu.

⁴⁰VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1782/AI/1/312, Čs. depot, Rozkaz, 1942, č. 29.

⁴¹Na základnu v Cosfordu přijížděli i vysocí vojenští duchovní představitelé, např. vrchní farář římskokatolické církve Rev. M. H. Beauchamp nebo Chaplain-in-Chief anglikánské církve Air Commodore J. Jagoe. VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1784/AI/1/313, Čs. depot, Rozkaz, 1944, č. 64, Návěští a č. 67, Návěští.

⁴²KULKA, E.: Židé v československém vojsku na Západě. Praha : Naše vojsko, 1992, s. 142.

⁴³VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1783/AI/1/312, Čs. depot, Rozkaz, 1943, č. 3, čl. 9.

Street,⁴⁴ pokud rabín Brodis neprijel mezi letce na základnu sám.⁴⁵ Občas se mezi nimi objevil i vojenský rabín A. Kraus od čs. brigády.

Chod vojenské duchovní služby u čs. jednotek měl své limity. Organizační, personální, finanční a materiální. Židovská otázka však patřila k nejcitlivějším vnitřním problémům zahraniční čs. armády. Každé opomenutí ve vyřizování stížností židovských příslušníků se mohlo vymstit.⁴⁶ Čs. letectvo nestálo stranou, pokud bylo doplňováno novým personálem, často židovského původu. Upozornění vojenských duchovních na problémy při řádném zajištění náboženských potřeb čs. vojáků se dostaly na stůl státního ministra div. gen. Rudolfa Viesta. Ten proto v listopadu 1943 pověřil por. duch. A. Krause, aby zabezpečil duchovní službu pro příslušníky židovského vyznání u čs. leteckých jednotek. Kraus mohl se svolením velitelů leteckých základen RAF jednou měsíčně navštívit 310., 311. a 312. čs. perut' a čs. depot.⁴⁷ Kraus se s tímto pověřením v čs. depotu v St. Athan objevil 25. 12. 1943. Židovské bohoslužby se pod jeho vedením konaly v baráku č. 17.⁴⁸ V Cosfordu, pokud přijel některý z čs. duchovních, probíhaly v baráku č. F 11.

Na Blízkém východě začal rozkazem čs. vojenské mise z 24. 6. 1942 nábor do čs. leteckých jednotek mezi příslušníky tamní Skupiny čs. armády. Do 2. 8. 1942 se v Haifě na velitelství čs. pluku přihlásilo 418 zájemců, aby po všeobecných prověrkách a zdravotních prohlídkách byl vybrán 171. příslušník.⁴⁹ Po několikaměsíční plavbě dorazila 2. 1. 1943 k čs. depotu ve velšském St. Athan Letecká skupina – Východní v počtu 18 důstojníků, 4 rotmistři a 149 poddůstojníků a příslušníků mužstva. Do této letecké skupiny patřili rovněž Pavel Hopta, Andrej Lopúch a Július Šofráňko. Jednalo se o slovenské řeholníky z kongregace Školských bratrů (Frères des Écoles Chrétiennes), kteří působili na francouzských severoafrických a blízkovýchodních církevních učilištích bezplatně a doživotně jako učitelé. I oni byli podrobeni odvodu a povolání do činné služby v zahraniční čs. armádě, i když někteří vojenskou službu nechtěli nastoupit.⁵⁰ Vojenská správa Čs. národního výboru v Paříži jim však odmítla povolit odklad vojenské služby pro školní rok 1940/41. Do Francie k čs. divizi odcestoval Jozef Marušín, zatímco Matej Brestovanský nastoupil službu 13. 9. 1940 v palestinské Gedeře a byl přidělen k 3. rotě tamního čs. 4. pěšího pluku. Dalších 14 slovenských řeholníků nastoupilo 6. 11. 1940.⁵¹ Ve výcvikové rotě Čs. výcvikového střediska – Východního prodlělali vojenský výcvik jednotlivce a výcvik

⁴⁴Čs. depot se přemístil ze St. Athanu do Cosfordu 8. 5. 1944. V St. Athanu zůstalo čs. překladatelské a tiskařské ústředí.

⁴⁵Např. setkání s rabínem v Station Concert Hall ve středu 2. 8. 1944 se zúčastnili P/O K. Schick, Sgt. B. Muller, Sgt. B. Brunner, Sgt. R. Böhm, Sgt. F. Schall, Cpl. B. Bondy, LAC O. Polák a AC1 B. Popper.

⁴⁶Svaz ortodoxních židů ustanovil v roce 1941 *Československou ústřední orthodoxní židovskou kancelář* se sídlem v Londýně, která se souhlasem ministra vnitra Juraje Slávika zajišťovala v emigraci funkce, které na domácím území vykonávala *Ústřední kancelária orthodoxních židovských náboženských obcí na Slovensku a Ústřední kancelář orthodoxních židovských náboženských obcí na Podkarpatské Rusi*. Mluvčím kanceláře se stal Rafael Springer, generální tajemník Svazu ortodoxních židů z Československa. VÚA – VHA, f. MNO-L, 51/1/113, Úřední věstník československý, 1942, č. 4, Dokumenty a oznámení, Vyhláška ministra vnitra o schválení založení Československé ústřední orthodoxní židovské kanceláře, s. 21.

⁴⁷VÚA – VHA, f. NT-VB, k. 42, NT 415 dův. 43 (MNO 3404-dův.III/1. odděl. 1943); dále f. NT-VB, k. 12, Deník rozkaz, 1943, č. 204, čl. 3.

⁴⁸VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1783/AI/1/312, Čs. depot, Rozkaz, 1943, č. 51, čl. 16.

⁴⁹PAJER, ref 23, s. 309.

⁵⁰BURSA, S.: Menej známe životné osudy. In: Letectví + kosmonautika, roč. 73, 1997, č. 7, s. 12 (420). J. Šofráňko 19. 6. 1940 požádal, aby do čs. armády nebyl povolán. Od čs. vyslanectví v Káhíře obdržel 14. 9. 1940 ve francouzštině zamítavou odpověď. Zplnomocněný představitel čs. armády na Blízkém východě pověřil vyslanectví, aby „vous faire remarquer, qu'il est votre devoir moral [...] de s'enroler comme volontaire dans l'armée britannique ou vous serez encadré dans l'unité tchécoslovaque formée en Palestine. Cette légation vous invite de vous présenter dans ses bureaux tôt que faire se pourra en vue de signer la déclaration y afférente et de recevoir des instructions a suivre.“

⁵¹Válečný deník zaznamenává: „K večeru nastoupilo na povolávací rozkaz činnou službu vojenskou 14 řádových kněží z Egypta – vesměs národnosti slovenské. Tito byli vychovávaní již od 10 let ve franc.[ouzských] klášterech – vesměs mají franc.[ouzské] středoškolské vzdělání. Slovensky mluví a cítí již poměrně málo. Nástup voj.[enské] služby – alespoň někteří – dosti nelibě nesli.“ VÚA – VHA, f. VS-SV, 38/1/10, Válečný deník, záznam 6. 11. 1940.

v rámci družstva.⁵² Po absolvování výcviku byli přemístěni 15. 1. 1941 k 11. čs. pěšímu praporu – Východnímu, buď k velitelství praporu, nebo do roty doprovodných zbraní,⁵³ Hopta, Lopúch a Šofráňko do její 1. čety.⁵⁴ Nic nenasvědčovalo tomu, že by v budoucnu měli přejít k letectvu, neboť je po jedenapůlleté službě čekalo 12. 5. 1942 zařazení do II. kursu pro výchovu důstojníků pěchoty v záloze.⁵⁵ Po podání přihlášky k letectvu kurs urychleně zakončili závěrečnými zkouškami s celkovým prospěchem dobrým a byli povýšeni do hodnosti svobodníka.⁵⁶ Příslušníci vybraní k čs. leteckým jednotkám ve Velké Británii se shromažďovali v No. 71 Personnel Transit Centre Camp RAF v palestinské Gedeře. První skupina odcestovala do Gedery 15. 10. 1942, druhá ji následovala v počtu 27 osob, včetně Hopty, Lopúcha a Šofráňka, 19. 10. 1942.⁵⁷

Ve Velké Británii se ukázalo, že Hopta, Lopúch a Šofráňko nepatřili k prvním duchovenským osobám, které se měly podrobit leteckému výcviku.⁵⁸ Předběhl je slovenský řeholník čet. Michal Kubina (bratr Štefana Kubiny),⁵⁹ který narukoval 20. 1. 1940 ve Francii a sloužil v 6. rotě 2. pěšího pluku 1. čs. divize. Po příjezdu do Velké Británie byl zařazen do 4. roty 2. pěšího praporu Čs. samostatné brigády. Přihlásil se do čs. leteckých jednotek a byl 13. 12. 1941 přijat do RAF VR v britské hodnosti Aircraftman 2 v čs. depotu ve Wilmslow. Výcvik prodělal v No. 1 Signal School, dále prošel No. 8 Air Gunnery School (kurs č. 84), No. 7. Signal School a „Czech Flight“ No. 6 (Costal) Operational Training Unit (kurs č. 19/kurs č. 14 Čs. letky, osádka č. 30). K 311. čs. bombardovací peruti RAF do „A“ letky byl zařazen 9. 5. 1943 v britské hodnosti Sergeant jako Wireless Operator/Air Gunner (palubní radiotelegrafista – střelec).⁶⁰

Postavou malý Kubina se účastnil na bombardovacích letounech Liberator únavných mnohahodinových (12 až 14 h) protiponorkových operačních letů (Anti/Submarine Patrol, Anti/Submarine Sweep, Anti/U-Boot Patrol) v osádkách P/O Václava Soukupa, F/Lt Bohuslava Tobyšky, F/Sgt Josefa Kuhna, P/O Jaroslava Haly, většinou bez zvláštních událostí, bez kontaktu s nepřítelem. Let 3. 10. 1944 s cílem protiponorkového průzkumu pobřežních vod v blízkosti Norska v osádce P/O J. Haly na letounu „PP-K“ (FL937) se mu stal osudným. Osádka se nevrátila.⁶¹ Moře mrtvé nevydalo.⁶² Kubina do své smrti absolvoval 48 letů a nalétal 525 h a 7 min.

⁵²Tamtéž, záznam 30. 11. 1940, záznam 15. 12. 1940, záznam 31. 12. 1940.

⁵³VÚA – VHA, f. 11. prap.-SV, 112/2/22, Denní rozkaz, 1941, č. 59, čl. 4.

⁵⁴Tamtéž, 120/1/23, RDZ, Denní rozkaz, 1941, č. 11, čl. 11. Lopúch a Šofráňko byli 12. 4. 1941 přemístěni k 2. rotě, zatímco Hopta prodělal zdravotnický kurs a byl 25. 5. 1941 přidělen k pomocné četě jako zdravotní vojn. V tomto zařazení působil v Tobruku v týlu u čs. Bechelonu, ale v lednu 1942 přešel jako skladník k velitelství roty doprovodných zbraní. Všichni tři byli po vytvoření 200. čs. lehkého protiletadlového pluku – Východního vtělení jako nadpočetní do velitelství roty. Za blízkovýchodní návštěvy čs. jednotky dekoroval Lopúcha 7. 6. 1942 ministr národní obrany gen. Ingr Čs. medailí za chrabrost.

⁵⁵VÚA – VHA, f. VS-SV, 7/1/3, Denní rozkaz, č. 108, čl. 4.

⁵⁶Tamtéž, Denní rozkaz, 1942, č. 235, čl. 4.

⁵⁷VÚA – VHA, f. 200.p.l.pl.-SV, 3/2/1, Denní rozkaz, 1942, č. 123, čl. 3; dále f. VS-SV, 7/1/3, Denní rozkaz, 1942, č. 238, čl. 3.

⁵⁸Příslušník 310. čs. stíhací peruti RAF Pavel Tauber na Hoptu, Lopúcha a Šofráňka vzpomíná: „Bylo na nich vidět, že mají církevní výchovu. Tiché povahy, velmi slušní a nesmělí.“ Srov. HURT, Z.: Souvislosti tragické havárie Harvardu FT442. In: Letecké listy, roč. 6, 1998, č. 1, s. 5.

⁵⁹Školský bratr Štefan Kubina byl prezentován k činné službě na Blízkém východě 3. 1. 1941 a zařazen k výcvikové rotě Čs. výcvikového střediska – Východního. Po absolvování základního výcviku byl 22. 3. 1941 přemístěn k 11. čs. pěšímu praporu – Východnímu. Svého rodného bratra Michala přežil o půl roku. Padl u severofrancouzského přístavu Dunkerque 15. 4. 1945 jako velitel čety.

⁶⁰PAJER, Wellingtony, ref 25 s. 306.

⁶¹JAKUBEC, M.: Na zemi i nad morom. Martin : Vyd. Matica slovenská, 1997, s. 233.

⁶²„V 15.29 h zachytila stanice na Islandu tísňové volání Liberatoru „K jako Kitty“ (FL937): „O-A“ – kódový signál „jsme napadeni nepřátelskými stíhači.“ V 15.24 h, v pozici 59025' severní šířky a 04000' východní délky, osádka jiného britského stroje typu Liberator, a to „L“ od 547. peruti nedávno přeložené ze základny RAF ve St. Eval do Leuchars, spatřila v dálece, krátce po útoku německých stíhačů, padat náš letoun v plamenech dolů do moře. Když se přiblížili k místu, kde stroj v moři zmizel, bylo na hladině vidět jen nevelké množství blíže neurčených trosk, dvě vzduchem nafouknuté a dvě částečně ponořené dinghy, ale žádná lidská těla. Nespátřili již také žádný nepřátelský letoun. Moře nevydalo žádné tělo.“ Srov. PAJER, M.: Nad moři a oceánem. Cheb : Svět křídla, 2000, s. 273 – 274. Halův letoun sestřelil Peter Bähge na Messerschmittu Bf 110 při úporném leteckém souboji s Halovými palubními střelci. Sám vyvázl s prostřelenou rukou.

Ve službě u 311. čs. bombardovací perutě RAF následoval Kubínu čet. asp. Andrej Lopúch. Prošel No. 1 Radio School, dále No. 8 Air Gunnery School, v zámorí No. 111 Operational Training Unit (kurs č. 28, osádka č. 22), aby 4. 9. 1944 po výcviku na Bahamských ostrovech v Nassau nastoupil v britské hodnosti Sergeant jako Wireless Operator/Air Gunner.⁶³ Létal v osádce F/Sgt Miroslava Šiguta. Čet. asp. Pavel Hopta byl vybrán pro funkci pilota, prošel základním a přípravným školením u No. 4 Initial Training Wing, základním leteckým výcvikem u No. 3 Elementary Flying Training School a v zámorí u No. 31 Elementary Flying Training School. Létal, ale pro prasklé bubínky přešel po návratu z Kanady k pozemnímu personálu jako Aircrafthand (vojín leteckého pomocného personálu) u čs. depotu v St. Athan. Prodělal Equipment Training School a v britské hodnosti Leading Aircraftman působil jako Equipment Assistant od 11. 5. 1944 u 134. čs. letecké polní skupiny (134th Czechoslovak Airfield) a od 26. 7. 1944 v útvaru technického zabezpečení (Servicing Echelon) 312. čs. stíhací perutě RAF.

Čet. asp. Július Šofránko, jehož přátelé přezdívali „vyhublý Julek“,⁶⁴ byl vybrán do pilotní školy a poslán do Air Crew Receiving Centre v Londýně k teoretickému výcviku, aby v něm pokračoval u No. 4 Initial Training Wing v Paignton (hrabství Devon). Základní pilotní výcvik absolvoval na dvojplošnicích DeHavilland Tiger Moth Mk.II v Shellingford (jz. Oxford) u No. 3 Elementary Flying Training School a pokračoval v Kanadě na letounech Fairchild Cornell Mk.II v DeWinton nedaleko Calgary (provincie Alberta) u No. 31 Elementary Flying Training School RCAF. Na letounech North American Harvard Mk.II absolvoval na letišti Medicine Hat (provincie Alberta) pokračovací pilotní výcvik u No. 34 Service Flying Training School RCAF. Při výcviku nebyla nouze o dramatické chvíle. Šofránko při rolování na letišti při startu poškodil dva letouny.⁶⁵ Po návratu do Velké Británie následoval od 27. 9. 1944 na základně RAF Ternhill (v. Shawbury, hrabství Shropshire) u No. 5 (Pilot) Advanced Flying Unit výcvik létání v podmínkách britských ostrovů. Šofránko se v britské hodnosti Sergeant poctivě připravoval na přechod k jednotce bojového výcviku. K poslednímu navigačnímu letu vzlétl 30. 11. 1944 na letounu North American Harvard IIB „DF“ FT442 po 15.00 h, dostal se nad vrchovinu prudce vystupující z planiny hrabství Cheshire a v blízkosti městečka Buxton v mlze po hodině letu narazil do svahu a zahynul.⁶⁶ Smuteční obřad pohřbu katolíka obstaral příslušník Církve československé, vojenský duchovní por. duch. K. Vít.⁶⁷

Osudy těchto čtyř slovenských řeholníků u čs. leteckých jednotek RAF připomínám proto, abych uvedl na správnou míru tvrzení, že se jednalo, jak se mezi jejich přáteli a spolubojovníky tradovalo, o katolické kněze.⁶⁸ Kněžského svěcení se jim jako laickým členům řeholní kongregace nedostalo. Absolvovali francouzské učitelské ústavy pro vzdělávací práci mezi mlá-

⁶³Tamtéž, s. 264.

⁶⁴SLÁDEK, Č.: Z mnišské kutny do uniformy RAF. In: Letectví + kosmonautika, roč. 72, 1996, č. 12, s. 20 (732).

⁶⁵„Jednoho dne se podařilo rozbit letadlo i tomu nejopatrnějšímu pilotovi. Jednalo se o Júlia Šofránka, který si jako bývalý katolický farář potpěl na bezpečnost a opatrnost, tedy to čemu se v letecké hantýrce říká 'katolické létání',“ vzpomíná příslušník 313. čs. stíhací perutě RAF Bohuslav Velvarský. Srov. VELVARSKÝ, B. – SLÁDEK, Č.: Tobručká krysa stíhačem. Praha: Naše vojsko, 1996, s. 110.

⁶⁶HURT, ref 58, s. 4.

⁶⁷„Bývaly však i v anglickém prosinci dny, které vnesly do jeho atmosféry vzrušení a bolest. Takový byl například začátek prosince 1944. Zazvonil nám tehdy hned 1. prosince na Inspektorátě telefon, znamenající začátek pohutého týdne. Ztratili jsme den před tím pětadvacetiletého Julka Šofránka. Vletěl se svým strojem do kopce u Buxtonu (zahynul 30. 11. 1944 u No. 5 (P) AFU s letounem Harvard Mk.IIB). Měl jsem jet na oxfordský letecký hřbitov, kde se konal jeho pohřeb den před svatým Mikulášem. Byl jsem připraven, když přišla druhá zpráva o neštěstí Borise Zemana. Stihl jej stejný osud jako Šofránka, jenže dále na severu Anglie, na hranicích Skotska (zahynul 3. 12. 1944 u No. 57 OTU s letounem Spitfire). Chystali mu pohřeb na Mikuláše. Třetí zpráva byla ještě bolestnější: 4. prosince havaroval u Tainu Liberator se sedmi kamarády. Byla to smutná cesta na sever. Začala mezi bílými kříži v Oxfordu, vedla přes hřbitov v Carlisle do severního cípu Skotska. Cesta za padlými druhy.“ Srov. PAJER, Nad moři, ref 62, s. 315.

⁶⁸Ke zpracování údajů o vojenské službě slovenských řeholníků jsem využil bohatý archivní materiál leteckého badatele Borise Súdneho z Trnavy.

deží. Na funkci vojenského duchovního nebyli určeni a připravováni, ani na ni neaspirovali. Náboženskou činnost mezi čs. příslušníky nerozvíjeli. Skutečně jediným „létajícím farářem“ v řadách čs. leteckého personálu proto zůstal Vladimír Herčík.⁶⁹ Tento příslušník Českobratrské církve evangelické prodělal vojenský pěší výcvik u náhradního tělesa, kde se přihlásil jako zámořský odvedenec do čs. leteckých jednotek RAF. Podstoupil jako jeho předchůdci obligátní teoretický výcvik, základní pilotní výcvik, radiotelegrafický kurs a střelecký výcvik. Na leteckých základnách RAF navazoval kontakty s místními duchovními a vypomáhal při bohoslužbách. Vyhledal rovněž ppor. duch. K. Víta. „Naše shledání v Londýně bylo přátelské, ač jsem u něho pocítil stín nedůvěry, když jsem naznačil, že se chci pokusit o duchovní práci mezi výkonnými letci.“⁷⁰ S kazatelem Jednoty bratrské B. Vančurou zamýšlel vytvořit volně sdružení čs. křesťanů ve Velké Británii. V květnu 1943 obdržel dopis od profesora Husovy čs. evangelické bohoslovecké fakulty Josefa Lukla Hromádky z USA, který zde působil na Princeton Theological Seminary. Hromádka plánoval navštívit Velkou Británii a při této příležitosti ordinovat Herčíka pro laickou duchovní službu v čs. letectvu. Ordinance se konala 9. 6. 1943 v St. Giles Cathedral v Edinburghu pod patronací presbyterni Church of Scotland za účasti Rev. Roberta Smitha a sekretáře skotské církve pro mezinárodní styky Rev. Alexe Kinga. Ordinační kázání vykonal Hromádka.⁷¹

Herčík byl k 311. čs. bombardovací peruti RAF přemístěn 12. 4. 1944 jako palubní radiotelegrafista – střelec v britské hodnosti Sergeant. Mezi letci se mu říkalo „lítající padre“.⁷² Od 30. 4. 1944 obdržel povolení ke kázání a udílení svátostí.⁷³ Podílel se na protiponorkových průzkumných letech v osádkách F/O Jana Velly, P/O Josefa Pavelky, W/O Štěpána Petráška, F/Lt Aloise Šedivého, F/Lt Jiřího Osolobě.⁷⁴ Vellově osádce s Herčíkem na palubě se podařilo 24. 6. 1944 objevit a zaútočit na dvě německé ponorky a jednu z nich, U 971 Oblt. Waltera Zepplena, za spolupráce se dvěma britskými plavidly H.M.C.S. Aida a H.M.S. Eskimo potopit.⁷⁵ S Vellovou osádkou rovněž zažil nouzové přistání bez použití podvozku, které označil jako „nejhorší hodina strachu a úzkosti mé letecké kariéry“.⁷⁶ Smrti unikl po dvoudenní do-

⁶⁹Vladimír Herčík, nar. 1917, česká národnost, vyznání českobratrské evangelické. Bohosloví studoval od r. 1936 na Husově čs. evangelické bohoslovecké fakultě v Praze, od podzimu 1938 pokračoval na teologické fakultě ve francouzském Štrasburku. Angažoval se v mezinárodním studentském křesťanském hnutí. V Paříži se na podzim 1939 zapojil do práce Mission Évangélique Tchecoslovaque en France vedené faráři Bohuslavem Hrubým a Alexandrem Šimovcem, zároveň studoval na pařížské Svobodné protestantské teologické fakultě. Po útěku z obsazené Paříže se slovenským luteránem Jánem Rohárem pokračoval krátce v práci misie v jihofr. Marseille. Teologická studia dokončil na štrasburské teologické fakultě přemístěné do neobsazeného středofr. Clermont-Ferrand. Na pozvání americké Jednoty čsl. evangeliků odcestoval v lednu 1941 na fr. lodi Alsina do USA. Pro nesouhlas Britů s plavbou fr. lodí přes Atlantský oceán se vrátil ze senegalského Dakaru do marocké Casablanky. Napodruhé odplul na portugalské lodi Serpa Pinto v září 1941. Pokračoval v teologických studiích na Chicago Theological Seminary. Přes Kanadu odjel do Velké Británie, kde vstoupil 20. 4. 1942 do zahraniční čs. armády.

⁷⁰Nedokončený zivotopis V. Herčíka s úvodem J. Vydrače (podzim 1989), rkp., s. 39; opis v držení autora.

⁷¹Hromádka za doprovodu ppor. Víta navštívil 15. 7. 1943 čs. depot v St. Athan a přednášel zde o Americe. Přednáška a následná diskuse vyvolaly živý zájem mezi čs. leteckým personálem. VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 1798/BI/1/314, Válečný deník, 171/d/43, záznam 15. 7. 1943.

⁷²REJTHAR, ref 29, s. 55.

⁷³PAJER, Wellingtony, ref 25, s. 182.

⁷⁴Osolobě při vzpomínce na svou osádku o Herčíkovi říká: „A poslední byl farář Herčík, duchovní církve česko-bratrské, jenž se dostal k třistajedenácté křížovou cestou z okupované Francie přes severní Afriku, Ameriku a Kanadu. V britském letectvu dostal na vybranou: buď sloužit u letectva jako duchovní v hodnosti majora, protože každý duchovní od kterékoliv církve tuto hodnost u letectva dostal, anebo létat jako radiotelegrafista – střelec v hodnosti poddůstojníka. Jako duchovní během války sloužit nechtěl, přál si dle vlastních slov potírat zlo přímo u kořene. A tak raději sloužil jako poddůstojník, seržant, ale člen osádky. Měli jsme tak v osádce pravděpodobně unikát, jediného létajícího a bojujícího faráře v druhé světové válce.“ Srov. OSOLOBĚ, J.: Zbylo nás devět. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 195.

⁷⁵PAJER, ref 62, s. 185 a 192.

⁷⁶Nedokončený, ref 70, s. 44.

volené v Edinburghu, kdy měl ihned po návratu 4. 12. 1944 letět s Petráškovou osádkou na noční cvičení, ale velitel si našel místo něho náhradníka, aby mu prodloužil volno. Petráškův stroj havaroval a osádka zahynula.⁷⁷

Svůj prvotní úkol – rozvinout laickou duchovní službu mezi létajícím personálem shledal Herčík krajně obtížným. Poznal, že tradiční forma bohoslužeb neodpovídá zájmům ani potřebám letců, z nichž jen nepatrná menšina měla náboženskou výchovu. To potvrdila návštěva vojenského duchovního K. Víta na základně, na jehož bohoslužbě byla nepatrná účast a ohlas žádný.⁷⁸ Herčíkovým hlavním prostředkem pro navázání dialogu se spolubojovníky o etických a duchovních otázkách se nakonec staly večerní tzv. rozhovory na kavalcích, což mu umožnil život bez zvláštních výhod za stejných bojových a materiálních podmínek, kdy navozoval atmosféru lidského sblížení v kolektivu trvale vystavenému nebezpečí smrti. Herčík se v posledních měsících války rovněž spolupodílel na vzniku petice, která se týkala zařazení letců do civilního života po válce. Předlohou se stal obdobný dokument RAF zajišťující výkonnému leteckému personálu přechod do civilního zaměstnání na základě jeho kvalifikace a válečné činnosti a umožňující případnou rekvalifikaci.⁷⁹ Ohlas na petici, která byla prostřednictvím velitelství perutě zaslána ministroví národní obrany, není znám. Víme jen o návrhu na organizaci duchovní správy u poválečného čs. letectva, který vznikl na Inspektorátu čs. letectva jako podklad pro zpracování jeho mírové organizace. O autorství návrhu se můžeme jen dohadovat (snad Vít?).⁸⁰ Návrh považuje do budoucna společnou duchovní službu pro všechny druhy zbraní za nevyhovující pro rozdílný ráz služby u leteckých jednotek a z toho vyplývající podstatně odlišnou psychologickou a sociologickou strukturu a požadavky. Duchovní služba u letectva se proto měla stát sociálně-mravní péčí, která úzce souvisí se službou lékaře a výchovného důstojníka. Návrh dále klade důraz na účast vojenských duchovních letectva na některém druhu leteckého výcviku (např. radiotelegrafického, pozorovatelského), jehož absolvování umožní duchovnímu bezprostředně poznat služební prostředí. Návrh se tak v jistém ohledu přibližoval Herčíkovým představám.

Brig. gen. K. Janoušek, generální inspektor čs. letectva, předložil Herčíkovi při své návštěvě 311. čs. bombardovací perutě RAF na základně v Tainu 24. 1. 1945 dopis prof. Hromádky adresovaný ministroví J. Masarykovi, který obsahoval návrh na Herčíkovo uvolnění z vojenské činné služby pro práci ve světovém studentském hnutí.⁸¹ Herčík s návrhem souhlasil, ale okolnosti realizaci záměru zabránily.⁸²

Po dlouhých peripetiích se čs. vojenská správa rozhodla v březnu 1946 obnovit činnost vojenské duchovní služby v mírové čs. armádě. Npor. duch. F. Pouchlý, vojenský duchovní 311. čs. bombardovací perutě RAF, proto v červenci 1945 přešel nejprve k Hlavnímu štábu velitelství čs. letectva do osobního oddělení. V dubnu 1946 byl odvelen k duchovnímu oddělení MNO, kde působil jako referent pro osobní a organizační záležitosti a válečné hroby na zá-

⁷⁷Prezident republiky udělil Herčíkovi za projevenou statečnost v boji proti nepříteli Čs. medaili za chrabrost, neboť „jako telegrafista a střelec nalétal do 26.11.1944 322 operačních hodin na průzkumech proti nepřátelským ponorkám. Ačkoliv podmínky letů byly často velmi obtížné a nebezpečné, vždy se projevil jako odvážný a statečný ke splnění bojového úkolu posádky.“ VÚA – VHA, f. MNO-L, 47/2/113, Sborník důvěrných výnosů a nařízení MNO, 1945, č. 7, Část osobní, čl. 2, s. 71.

⁷⁸Je zarážející, že se Herčík ve svém nedokončeném životopisu ani slovem nezmiňuje o katolickém vojenském duchovním 311. čs. bombardovací perutě RAF F. Pouchlém, s nímž mohl být prakticky v denním styku.

⁷⁹Nedokončený, ref 70, s. 49.

⁸⁰VÚA – VHA, f. ČsL-VB, 222/CIH-2a/9/112, Návrh organizace duchovní správy u čs. letectva, bez č. j.

⁸¹VÚA – VHA, f. NT-VB, k. 45, NT 8082/1/dův./d/45.

⁸²Herčík v květnu 1945 přešel od 311. perutě k čs. depotu, kde vykonával funkci osvětového poddůstojníka a vyčkával na své propuštění z RAF VR, aby mohl nastoupit v Londýně u školského odboru Ministerstva vnitra. Odbor se však v té době již nacházel v likvidaci, takže se Herčík pro propuštění z letectva hlásil v srpnu 1945 u pomocné roty Náhradního tělesa. Jako velitel jednoho z leteckých transportů odletěl v září 1945 do vlasti. VÚA – VHA, f. NT-VB, k. 15, Denní rozkaz, 1945, č. 69, čl. 4, dále č. 163, čl. 21 a č. 189, čl. 2.

padních bojištích.⁸³ Důstojníkem z povolání se stal 1. 2. 1947. Kpt. duch. K. Vít, vojenský duchovní přidělený Inspektorátu čs. letectva, pracoval nejprve od května 1945 jako člen likvidační komise čs. letectva v Londýně. Do vlasti se vrátil na jaře 1946 a přešel do duchovního oddělení MNO. Po obdržení církevní pravomoci pro funkci vojenského duchovního Církve československé pro celou čs. armádu vykonával v tomto oddělení funkci přednosty československé skupiny.⁸⁴ Důstojníkem z povolání se stal 27. 5. 1947, ale dekret odmítl převzít, neboť se při aktivování a při následném povýšení cítil velmi ukřivděn a nedoceněn jako zahraniční voják vedle ostatních vojenských duchovních, zejména z katolických řad. Podal proto žádost o propuštění z vojenské činné služby a v rámci dovolené odjel do Londýna, odkud zaslal prezidentovi republiky E. Benešovi vysvětlující dopis s prosbou o přešetření celé záležitosti. Za Víta se postavily i ústřední orgány Církve československé. MNO však jeho žádosti vyhovělo a Vít z armády odešel. V dubnu 1948 byl vyslán ústředními orgány Církve československé jako zástupce patriarchy do USA, aby v tamních čs. náboženských obcích konal pastorační a organizační práci.⁸⁵

Do Prahy přiletěl rovněž jezuita S/Ldr. A. Veselý jako příslušník RAF,⁸⁶ ale vrátil se do služby v britské okupační armádě v Německu.⁸⁷ Školský bratr čet. asp. P. Hopta přešel v září 1945 k náhradní peruti v Praze a sloužil jako materiální referent v leteckých skladech a jako referent povětrnostní služby. Důstojníkem z povolání se stal 12. 4. 1947. Školský bratr čet. asp. A. Lopúch byl ponechán v další činné službě u pomocné letky Leteckého náhradního pluku I v Praze. Koncem listopadu 1947 byl propuštěn do poměru mimo činnou službu.

O. PEJS: GEISTLICHER DIENST BEI DEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LUFTEINHEITEN IN GROSSBRITANNIEN WÄHREND DES 2. WELTKRIEGES

Nach dem Niederschlag von Frankreich im Juni 1940 konzentrierten sich in Großbritannien 1 287 Angehörigen des tschechoslowakischen Fliegerpersonals, die zum Bestandteil von RAF Voluntary Reserve wurden und schrittweise drei Jagd- und eine Bombenfliegerstaffel RAF und Fliegerersatzverband für bisher nicht eingereichte Flieger bildeten. In den Luftstützpunkten RAF wurden wöchentliche pflichtmäßige church parade praktiziert, die auf die tschechoslowakischen Angehörigen wie eine altertümliche Zeremonie mit feierlichem Aufmarsch und Parade wirkten. Nach church parade folgten die Gottesdienste. Die Luftstützpunkte RAF stellten Militärlager dar, in denen Gottesdienste englisch-sächsischen Kirchengemeinden verliefen. Die tschechoslowakischen Flieger hatten keine Möglichkeit Gottesdienste in tschechischer oder slowakischer Sprache zu besuchen. Nur ein geringer Teil von ihnen hatte eine Religionsbildung, und deshalb war die Teilnahme an den Gottesdiensten minimal.

Die tschechoslowakische Militärverwaltung teilte zur Inspektion der tschechoslowakischen Luftwaffe den Militärgeistlichen der Tschechoslowakischen Kirche Karel Vít in der Funktion Cultural and Welfare Officer, und zur 311. tschechoslowakischen Bombenfliegerstaffel RAF des katholischen Militärgeistlichen František Pouchlý in der Funktion Padre zu. Karel Vít sicherte die gesamte Evidenz von Gefallenen, Nachlässen, Krankenhäusern und

⁸³PEJS, O.: Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 – 1950). In: Historie a vojenství, roč. 41, 1992, č. 4, s. 146.

⁸⁴Tamtéž, s. 154.

⁸⁵Archiv ÚR ČČSH, Dopis K. Víta presidentovi republiky E. Benešovi z 31. 7. 1947, Dopis tajemníka ministra národní obrany plk. K. Řezáče, č. j. 23076/VKM.1947 ze 14. 10. 1947, Žádost patriarchy F. Kováře o doporučení k rozšíření a prodloužení cestovních pasů rodině Karla V. Víta, č. j. 303/47 ze 7. 1. 1948, Potvrzení patriarchy F. Kováře, č. j. 8550/48 z 25. 5. 1948.

⁸⁶PAVLÍK, J.: Budou vás vydávat soudům. Dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950 – 1990. Praha : Societas, 1995, s. 22.

⁸⁷LUDVÍK, F.: České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek. Dokumenty – projevy – směrnice. Praha : Arcidiecéšní pastorační ústředí, 1946, s. 10.

Heilanstalten, Vermählungen und finanziellen Unterstützungen für Familienangehörige, arbeitete mit dem Roten Kreuz zusammen, widmete sich der Aufklärungstätigkeit und führte die Bibliothek. Er besuchte die einzelnen Luftstützpunkte RAF, um unter den tschechoslowakischen Angehörigen tschechoslowakische Gottesdienste abzustatten. František Pouchlý wirkte bei der 311. tschechoslowakischen Bombenfliegerstaffel RAF, da gerade hier zu den größten Verlusten unter dem Fliegerpersonal kam, weiter übte er hier Aufklärungstätigkeit aus und widmete sich den Nachlässen. Bei den tschechoslowakischen Jagdfliegerstaffeln RAF und bei dem tschechoslowakischen Fliegerersatzverband leistete Gottesdienste der katholische Geistliche Antonín Veselý, der aber kein Angehörige der tschechoslowakischen Luftwaffe, sondern nur ein Angehörige von RAF war. Für die evangelische Laienkirchendienst unter den tschechoslowakischen Angehörigen gewann die kirchliche Ordonnanz Vladimír Herčík, der als Leistungspilot bei der 311. tschechoslowakischen Bombenfliegerstaffel RAF flog.

Der Verfasser erwähnt auch die slowakischen Angehörigen des tschechoslowakischen Fliegerpersonals wie Pavol Hopta, Michal Kubin, Andrej Lopúch und Július Šofránka, die als Mitglieder des katholischen Ordens Freres des Écoles Chrétiennes als Leistungspiloten dienten und keine kirchliche Tätigkeit unter den tschechoslowakischen Angehörigen ausübten.